

AURELIJA GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0001-8510-9037

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikologija ir leksikografija.

DOI: doi.org/10.35321/all90-09

SOVIETINĖS LIETUVOS VAIZDINYS MODERNIOSIOS TAPATYBĖS IDEOLOGINIO NARATYVO TEKSTYNE

The Image of Soviet Lithuania in the Corpus
of the Ideological Narrative of the Modern
Identity

ANOTACIJA

Straipsnyje, remiantis Moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstyno duomenimis, apžvelgiama, koks sovietinės Lietuvos vaizdinys susidėlioja 1945 m. „Tiesos“, 1956–1957 m. „Komjaunimo tiesos“ ir 1962 m. „Tiesos“ laikraščiuose, kiek tame vaizdinyje yra tiesos, o kiek iškreiptos ar netgi propagandininkų naujai sukonstruotos realybės, kaip to meto publicistikos tekstai (re)konstruoja sovietinę Lietuvą. Atlikus 798 iliustracijų, kuriose minima Lietuva, semantinę analizę, matyti, kad sovietmečio spaudoje buvo stengiamasi sukurti itin pozityvų idealizuotos Lietuvos paveikslą, kuris apėmė šiuos pagrindinius aspektus: netolimos praeities (smetoninės, buržuazinės Lietuvos) ir jos veikėjų juodinimas, šviesios sovietinės dabarties ryškinimas, šalies ekonominių, kultūrinių ir kitų pasiekimų aukštinimas, draugų, vidaus ir išorės priešų konkretus įvardijimas. Idealistiniame spaudos pasakojime apie Lietuvą pasitelkiamos standartinės sovietmečio propagandinės klišės, pakylėtu stiliumi piešiamas „laimingos“ šalies „laimingų“ sovietinės sistemos žmonių gyvenimas. Tyrimui atrinktų sakinių semantinė analizė rodo, kad sovietinėje ideologinėje spaudoje tarsi kreivame veidrodyje atsispindėjo oficialus idealios Lietuvos simuliakras, tačiau realybė buvo visiškai kitokia, taigi, matome akivaizdų atotrūkį tarp to, ką vaizdavo oficialioji sovietinė spauda, ir to, kas iš tiesų egzistavo pilkoje kasdienybėje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: vaizdinys, sovietmečio Lietuva, žodis „Lietuva“, Moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas, semantika.

ANNOTATION

The article looks into the image of soviet Lithuania that can be pieced together from the material printed in the “Tiesa” from 1945 and 1962 and in the “Komjaunimo Tiesa” from 1956–1957, how much truth and how much distorted or even new reality constructed by propaganda artists there is in that image, and how journalist texts from the period (re)construct soviet Lithuania – all that in reliance of the data from the Corpus of the Ideological Narrative of the Modern Identity. Semantic analysis of 798 illustrations that contain mentions of Lithuania has shown that the Soviet press tried to project a highly positive picture of a perfect Lithuania, which covered the following key aspects: denigration of the recent past (Lithuania under Smetona, bourgeois Lithuania) and its actors; emphasis of the bright soviet present; celebration of the country’s economic, cultural, and other achievements; identification of specific friends, interior and exterior enemies. The idealistic press narrative about Lithuania employs standard clichés of soviet propaganda, exultantly portraying the life of ‘happy’ people from a ‘happy’ country in the Soviet system. Semantic analysis of the sentences selected for the study has shown that, just like a distorting mirror, the Soviet ideological press, too, reflected the official simulacrum of an ideal Lithuania, yet the reality was completely different; therefore, we can see a clear gap between what was depicted in the official soviet press and the true image of the glum reality.

KEYWORDS: image, soviet Lithuania, word “Lithuania”, Corpus of the Ideological Narrative of the Modern Identity, semantics.

ĮVADAS

Lietuvių kalbos institute nuo 2018 m. kaupiamas Moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas (MTINT). Tai 1928–1998 m. publicistikos duomenų bazė, atspindinti daugiausia ekonominę ir politinę laikmečio kontekstą. Remiantis šio tekstyno duomenimis galima atlikti kalbinio diskurso, įvairių vaizdinių ir kitokius tyrimus. Atlikus šiame tekстыne paiešką sovietinio laikotarpio tekstuose (1945 m. „Tiesos“, 1956–1957 m. „Komjaunimo tiesos“ ir 1962 m. „Tiesos“ laikraščiuose) rastos 798 iliustracijos, kuriose minima Lietuva: iš jų 331 „Komjaunimo tiesoje“ ir 467 „Tiesoje“. Paieška buvo vykdoma ieškant ne tik visų žodžio „Lietuva“ formų, bet ir santrumpos LTSR (pastaroji teksty- ne buvo pavartota tik 9 kartus). Ypač daug propagandos skleidė pagrindinis to meto oficiozas „Tiesa“. 1945 m. viename iš numerių aiškiai išdėstoma, kokią įtaką šiam laikraščiui darė anuo metu Rusijoje leista „Pravda“: *„Pravda“, kaip vedamasis bolševikų partijos organas, visada buvo pavyzdžiu ir Lietuvos darbo žmonių, Lietuvos komunistų, spaudai. [...] Tėvynės karo metais tarybinės lietuvių spaudos darbuotojai mokėsi iš „Pravdos“ ugdyti darbo žmonėse neapykantą vokiškiems fašistiniams grobikams, meilę savo tėvynei ir pasiryžimą kovoti dėl jos laisvės*

ir nepriklausomybės (Tiesa, 1945–09). Kad lietuviškoji „Tiesa“ stropiai sekė sovietinės „Pravdos“ „tiesomis“ akivaizdžiai rodo ne tik laikraščio turinys, bet ir stilistika: analizuojant tyrimui surinktus pavyzdžius matyti, kad dalis straipsnių yra versti iš rusų kalbos – lietuviškuose sakiniuose aptinkama pažodinio vertimo, apstu sintaksės ir kitokių klaidų. Tai, kad tuometinė „Tiesa“ buvo stiprus propagandos įrankis, aiškiai skelbė ir pats laikraštis: *Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas tikisi, kad respublikos žurnalistai, sekdami šlovingomis tarybinės spaudos, lenininės „Pravdos“ tradicijomis, panaudodami visas savo ideologinio ginklo rūšis – periodinę spaudą, radiją, televiziją, visus kovinės publicistikos žanrus, padarys kiekvieną laikraščio numerį [...] priešakinio patyrimo propagandos tribūna, veiksmingai kovos už tai, kad būtų įveikti trūkumai darbe ir praeities atgyvenos žmonių sąmonėje* (Tiesa, 1962–03).

Semantiniam tyrimui sovietmečio tekstai pasirinkti sąmoningai ir tikslingai. Šių dienų istorijos naratyve sovietmetis Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, iki šiol interpretuojamas griežtai neigiamai, kaip svetima okupacija, nutraukusi „normalią“ visuomenės ir valstybingumo raidą, prie kurios sugrįžta tik atkūrus nepriklausomybę (Nikžentaitis 2013: 526), tačiau sykiu tai yra faktinė Lietuvos istorijos dalis, „naujas kultūrinis kontekstas, užklojęs senąjį ir savaip pertvaręs, palietęs kiekvieno žmogaus pasaulį, vertybes, daiktus, santykius, istorijas“ (Čepaitienė 2013: 574), todėl šis laikotarpis svarbus atliekant įvairius tyrimus. Sociologų teigimu, jį būtina suvokti permąstant, o ne atmetant kaip svetimą. Negalima dirbtinai išstumti to laikotarpio iš praeities (atminties), bet atvirkščiai – reikia pateikti analitinę kritinę to meto analizę (Leinartė, Žilinskienė, Kraniauskienė, Šutinienė, Gečienė 2014: 61), ryžtis avantiūrai ištyrinėti netolimos praeities krevių veidrodžių karalystę (Švedas 2009: 27). Taigi sovietmetis – tai ne tik istorinė, bet ir kultūrinė sąvoka, kurią analizuoti galima pačiais įvairiausiai aspektais – istoriniu, socialiniu, antropologiniu, etnologiniu, lingvistiniu ir kt.

Anuo metu „sovietinei ideologijai sleisti buvo naudojamos visos priemonės to meto propagandinės priemonės – spauda, televizija, radijas, mokykliniai vadovėliai, priverstinės paskaitos, grožinė literatūra ir publicistika“ (Leinartė 2022: 278). Taigi šio straipsnio tikslas – atlikus kalbiniam tyrimui atrinktų sovietinės propagandinės spaudos sakinių semantinę analizę pasižiūrėti, koks sovietinės Lietuvos vaizdinys susidėlioja to meto spaudoje, kiek jame yra tiesos, o kiek iškreiptos ar netgi propagandininkų naujai sukonstruotos realybės, kaip to meto publicistikos tekstai (re)konstruoja sovietinę Lietuvą. Vaizdingai sakant, „prasibrovus pro ideologinę ir politinę tankmę ir pažvelgus į ją kritiškai, galima aptikti svarbių, tam laikotarpiui būdingų faktų“ (Čepaitienė 2013: 555). Siekiant šio tikslo keliami tokie uždaviniai: 1) atlikti semantinę tyrimui surinktų sakinių analizę; 2) atskleisti, kokie pagrindiniai sovietinės Lietuvos vaizdinio

bruožai išryškėja; 3) parodyti, kokios kalbinės priemonės sovietmečio spaudoje buvo pasitelktos skleidžiant propagandinę „tiesą“. Vaizdinys čia suprantamas siauresne reikšme nei stereotipas ar konceptas, t. y. tam tikras žmogaus sąmonėje glūdintis apibendrintas ankstesnio suvokimo ir (ar) patirties mentalinis vaizdas¹. Tyrime naudojami metodai – aprašomasis analitinis, taip pat pasitelkta semantinė ir stilistinė sakinių analizė. Tiriant Lietuvos vaizdinį žiūrima, kokie žodžių tarpusavio santykiai susiklosto junginyje ir sakinyje, koks yra žodžio semantinis, leksinis ir sintaksinis junglumas plačiąja prasme. Lietuvos vaizdinio analizė atlikta derinant struktūrinį ir kognityvinį požiūrį į semantiką, t. y. ištyrus aktualaus žodžio ar žodžių junginio semantiką ir ryšius su kitais žodžiais žiūrima, kokia prasmė sukuriama visu sakiniu. Lingvistinių sovietmečio tekstų analizių lietuvių kalbotyroje labai trūksta, nors pats laikotarpis pastaraisiais dešimtmečiais ypač aktyviai analizuojamas istorikų, literatūrologų, sociologų ir kitų sričių specialistų. Ypač plačiai ir įvairiais aspektais ši Lietuvos istorijos tarpsnį tyrinėja istorikai: išsamiai aprašyta sovietmečio istoriografija (Švedas 2009), to meto Lietuvos veikėjai (Tininis 1994), išanalizuotas prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje (Putinaitė 2007), visuomenės mentalitetas (Juknevičius 2022), Lietuvos sovietizavimas (Pocius 2018), tautos (de)konstravimas sovietmečio Lietuvoje (Laurinavičius 2013), *homo sovieticus* paveikslas laisvėjančios Lietuvos spaudoje (Venclauskienė 2016: 143–162), plačiai ištirta kasdienybė ir ideologija vėlyvuoju sovietmečiu (Vaiseta 2014). Sociologai tiria sovietinę šeimos politiką ir sovietinės ideologijos pasekmes šiandieninei Lietuvos visuomenei (Leinartė 2022), atskleista sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose, kasdienybės patirtys kaimo bendruomenėse (Leinartė, Žilinskienė, Kraniauskienė, Šutinienė, Gečienė 2014; Šutinienė 2020: 7–28), daug rašyta ir diskutuota apie sovietmečio ilgėsį (Klumbytė 2004: 63–83; Šliavaitė 2010: 93–116; Ramonaitė 2013: 265–285), analizuoti pirmos sovietmečio kartos išskirtiniai bruožai, jos formavimasis ir prisitaikymo prie sistemos strategijos (Žilinskienė, Kraniauskienė, Šutinienė 2016). Etnologai gilinasi, kaip anuo metu buvo švenčiamos šventės (Čepaitienė 2013; Paukštytė-Šaknienė 2016: 9–31). Sovietmetis yra atsidūręs ir literatūros tyrėjų akiratyje: išsamiai aprašyti sovietmečio lietuvių literatūros reiškiniai ir sąvokos (Kalėda, Kmita, Satkauskytė 2019), aptarta sovietinės lietuvių literatūros genezė, šio laikotarpio estetiškos ir kultūrinės laikysenos (Satkauskytė 2015), analizuotas šeimos vaizdinys sovietmečio lietuvių literatūroje (Jakonytė-Kvedarienė 2015), ištirta sovietinės cenzūros istoriografija (Sėdaitytė 2017: 84–102), aprašyta, kokį poveikį ano meto cenzūra darė visuomenės ir kultūros raidai (Sabonis 1992). Žinoma, čia paminėta tik dalis

¹ Plačiau apie vaizdinio sampratą žr. Vaičiulytė-Semėnienė, Čižik-Prokaševa, Gritėnienė, Liutkevičienė, Gaidienė 2022: 17.

svarbesnių sovietmečio tyrimų, iš tiesų jų atlikta nepalyginamai daugiau, be jokios abejonės, tokių tyrimų turėsime ir ateityje. Tikimasi, kad kalbinė sovietmečio Lietuvos vaizdinio analizė papildys sovietmečio tyrimų lauką ir bus vertinga bei įdomi ne tik filologams, bet ir istorikams, sociologams, kultūrologams ir kitų sričių specialistams.

1. TAMSI BURŽUAZINĖ PRAEITIS VS. ŠVIESI SOVIETINĖ DABARTIS

Tyrimui atrinkti pavyzdžiai rodo, kad vienas iš ideologinės spaudos tikslų buvo kuo labiau sumenkinti ir apjuodinti buržuazinę Lietuvą: „demaskuoti tautininkų plepalus apie buržuazinės Lietuvos „nepriklausomybę“, nuolat priminti, „koks bejėgiškas ir silpnas buvo buržuazinės Lietuvos valstybingumas“ ir kad „prieškarinė Lietuva tikros laisvės nė neturėjo, Lietuvos nepriklausomybė buvo „iliuzorinė“ (Tiesa, 1945–12), o jos piliečiai tik vargo ir skurdo:

- 1) *Krikdemų valdžia Lietuvos darbo žmones vedė prie skurdo. Tuo pačiu metu kapitalistams ir bankininkams ji sudarė plačiausias lupikavimo sąlygas* (Tiesa, 1945–12).
- 2) *Visa darbo Lietuva buvo sukaustyta tautininkiškos vergijos pančiais, kraštas skendėjo pragariškoj tamsoj, maudėsi kraujuje, ašarose...* (Komjaunimo tiesa, 1956–12).
- 3) *Kaip čia neprisiminsi prieškarinės Lietuvos valstiečių? Sviesto gamino daug, o patys mito pasukom, žilino barščius liesu pienu* (Tiesa, 1962–12).

Tokie pavyzdžiai rodo, kaip sovietų ideologai, pasitelkę vaizdingus žodžius ir metaforas („lupikavimas“, „vergijos pančiai“, „pragariška tamsa“ ir pan.), siekė atsikratyti buržuazinės praeities, ją sutrypti. Viešojo erdvė buvo pasitelkta istorinei praeičiai ištrinti, pakeisti, naujai santvarkai įteisinti ir „šviesios“ komunistinės ateities vizijoms kurti (Lankauskas 2006: 51–52).

To meto laikraščiuose dažnai „aukšti“ sovietmečio pasiekimai buvo lyginami su „žemais“ prieškarinės Lietuvos rodikliais:

- 4) *Tarybinės santvarkos metais, nežiūrint karo padarytų mūsų liaudies ūkiui sunkių žaizdų, Lietuvoje sukurta galinga socialistinė pramonė, kurios produkcija jau beveik 6 kartus viršija prieškarinį gamybos lygį. Lietuvoje sukurta visa eilė naujų pramonės šakų, kurių anksčiau nebuvo* (Komjaunimo tiesa, 1957–06).

Lyginant sovietmečio Lietuvą su buržuazine stengtasi pabrėžti, kokia neišprususi, atsilikusi, tamsi buvo anuometinė Lietuva (valstiečiai buvo nematę kombaino, jaunimas neturėjo sąlygų mokytis aukštosiose mokyklose ir t. t.):

- 5) Šiuo metu respublikos žemės ūkyje yra daugiau kaip 16 tūkstančių traktorių, skaičiuojant 15-jėgiais. Iki 1940 metų **Lietuvoje** buvo tik tūkstantis traktorių. **Lietuvos** valstietis neturėjo jokio supratimo apie kombainą. Tai aiškiai rodo tuos pakitimus, kurie įvyko respublikoje tarybinės santvarkos metais mechanizuojant žemės ūkio gamybą (Komjaunimo tiesa, 1957-03).
- 6) Užtenka priminti, kad dabar **Lietuvos** TSR aukštosiose mokyklose mokosi apie 6 kartus daugiau jaunimo, negu paskutiniaisiais buržuazijos viešpatavimo **Lietuvoje** metais (Komjaunimo tiesa, 1956-12).

Nemažai dėmesio to meto ideologijoje ir spaudoje buvo skiriama buržuazinės Lietuvos veikėjams: jie visaip menkinti, žeminti, turtingesnieji ūkininkai vadinti buožėmis, siurbėlėmis, o tautos gynėjai ir patriotai – buožiniais ir buržuaziniais nacionalistais, lietuvių tautos išgamomis, tautos piktžolėmis ir pan.:

- 7) Štai, kokiomis banditinėmis priemonėmis fašistai norėjo sudaryti **Lietuvoje** tautos budelio „prezidento“ Smetonos renkamumo iliuziją (Tiesa, 1945-12).
- 8) Vokiškieji okupantai ir jų pakalikai [...], išbėgdami iš **Lietuvos**, paliko čia savo agentų – lietuviškai vokiškųjų nacionalistų. Šie lietuvių tautos išgamos žmonių žudymais, plėšimais, ūkių deginimais nori sutrukdyti Tarybų **Lietuvos** atkūrimo darbą (Tiesa, 1945-06).

Pagrindiniame Lietuvos oficioze „Tiesa“ ne tik uoliai plakti vadinamieji buožės, menkinta, žeminta visa „buožinė buržuazinė Lietuva“:

- 9) Buožė Gaidamavičius (Bajorų kaimas, Želvos valsčius) buržuazinėje **Lietuvoje** ilgus metus išnaudojo savo kaimynus, lobo iš jų kruvino prakaito. Vokiečių okupacijos metu šis siurbėlė ypatingai pakėlė galvą (Tiesa, 1945-03).
- 10) Buožinė buržuazinė **Lietuva** buvo rojus buožėms, dvarininkams, spekuliantams, išnaudotojams, smetoniniams stambiems valdininkams, bet pragaras darbininkams ir valstiečiams. Ant kruvino darbo žmonių prakaito miestuose augo puošnūs rūmai, bet darbininkas ir valstietis skurdo ankštose ir purvinose lūšnose (Tiesa, 1945-07).

2. SOVIETŲ LIETUVOS PRIEŠAI IR DRAUGAI

Tyrimui atrinktų sakinių analizė rodo, kad po karo Lietuva turėjo du svarbiausius priešus: šalies viduje sovietų valdžios rėmėjams ir gynėjams teko kovoti su siautėjančiais „buržuaziniais nacionalistais“, o pagrindinis išorės priešas buvo hitlerinė Vokietija.

2.1. Vidaus priešai

Sovietinės Lietuvos pikčiausiais priešais tuo metu aiškiai įvardijami „lietuviškai vokiškieji nacionalistai“, „nacionalistiniai banditai“, su kuriais komjaunimas ir visa lietuvių tauta turi kovoti:

- 11) *Visos tautos reikalas stato kiekvienam **Lietuvos** darbo žmogui užduotį greičiau išnaikinti niekšiškas išgamas – įvairaus plauko lietuviškuosius buržuazinius nacionalistus bei jų banditiškų gaujų liekanas* (Tiesa, 1945–06).
- 12) ***Lietuvos** darbo žmonės dar glaudžiau susitelkė apie Komunistų partiją ir Tarybinę vyriausybę, rėmė visas jų priemones kovoje prieš banditinį po grindį. **Lietuvos** valstiečiai, visi darbo žmonės vis ryžtingiau stojo į kovą prieš nacionalistinius banditus, kol tie banditai buvo galutinai sutriuškinti* (Komjaunimo tiesa, 1957–06).

Pokario Lietuvos partizanai vaizduoti kaip visiška priešybė sovietiniam herojui (komunistams, liaudies gynėjams ir pan.); jie yra vidaus priešai, praeities šmėklos, nes nesugeba prisitaikyti prie naujos sovietinės tvarkos ir mėgina gyventi pagal senąją (Putinaitė 2007: 113).

2.2. Išorės priešai

Iškart po okupacijos sovietmečio spaudoje itin nepalankiai buvo atsiliepiama apie Vokietiją. Dažniausiai peikiama, kritikuojama hitlerinė Vokietija, kuri Lietuvą buvo sukausčiusi fašizmo retežiais, vokiškieji grobikai pridarė „žaidų žemės ūkiui“, „engė lietuvių tautos kultūrą“, „išžudė Lietuvoje apie pusę milijono žmonių“ (Tiesa 1945–03) ir t. t. Hitlerinės Vokietijos atstovai, vadinti hitleriniais barbarais, fašistiniais, hitleriniais žvėrimis, hitleriniais žmogžudžiais, pašlemėkais, banditais ir pan., jie siaubė, grobė ir naikino mūsų kraštą:

- 13) *Daugiau kaip 400 tūkstančių Tarybų **Lietuvos** visų tautybių piliečių – lietuvių, žydų, rusų, lenkų – ir apie 160 tūkstančių tarybinių karo belaisvių nužudė ir nukankino hitleriniai žmogžudžiai **Lietuvoje*** (Tiesa, 1945–07).
- 14) *Mūsų patriotės palaikė ryšius su partizanais, pačios apsiginklavusios ėjo į miškus naikinti fašistinių žvėrių [...], įkvėpė savo sūnus, vyrus ir brolius kovai dėl Tarybų **Lietuvos** ir visos žmonijos laisvės* (Tiesa, 1945–03).

Viešojoje propagandoje Lietuvos gyventojams buvo diegiama mintis, kad kai kurios kapitalistinės šalys taip pat nėra labai draugiškos mūsų šaliai, kartais jų gyventojai net kenkia mums, o Lietuva stengiasi tokias valstybes pavyti ar net aplenksti:

- 15) *Kai, užgniaužus Tarybų valdžią, kurį laiką **Lietuvoje** stigo maisto produktų, amerikiniai biznieriai nepraleido progos. Po tariamos „pagalbos“ priedanga jie pradėjo siuntinėti į **Lietuvą** neaiškios kokybės lašinius, taukus. Nemaža žmonių, vartodami šiuos produktus, apsinuodijo (Tiesa, 1962–09).*
- 16) *Tegu danai dar žymiai pralenkia **Lietuvą** žvejybos srityje, bet **Lietuvos** žvejų žingsnis yra aiškiai spartesnis (Tiesa, 1962–12).*

Taigi, kaip matyti iš analizuojamų sakinių, Lietuvos išorės ir vidaus priešai įvardijami aiškiai ir be užuolankų. Su vidaus priešais sovietų Lietuva kovoja, su didžiausiu išorės priešu – hitlerine Vokietija – taip pat kovojama, nedraugiškos kapitalistinės valstybės niekinamos arba stengiamasi pasivyti jų ekonominius pasiekimus ir net aplenkti.

2.3. Sovietų Lietuvos draugai

Pirmaisiais pokario metais pagrindiniu Lietuvos priešu įvardijus Vokietiją, Rusija, o vėliau ir Sovietų Sąjunga, buvo apibūdinamos kaip Lietuvos saugumo ir laisvės sergėtojos, sudariusios galimybę Lietuvai augti ir klestėti:

- 17) *Tik tarybinėje santvarkoje lietuvių tauta įgijo savo tikrąją laisvę, pirmą kartą gavo galimumą sujungti į vieną **Lietuvos** Tarybų Socialistinę Respubliką visas savo žemes, nuo senojo Vilniaus iki Klaipėdos (Komjaunimo tiesa, 1957–03).*
- 18) *Tarybų **Lietuvoje** lietuvių tauta įgijo savo tikrą nepriklausomybę, nes ji nustojo buvusi žaisleliu savų dvarininkų bei kapitalistų ir svetimų imperialistų rankose. Tarybų **Lietuva** yra suvereninė valstybė (Tiesa, 1945–12).*
- 19) *Tarybinė santvarka **Lietuvoje**, atskleisdama mūsų kraštui didžius ekonominio ir kultūrinio klestėjimo galimumus, tuomi pačiu sudarė ir tinkamiausias prielaidas augti, tobulintis mūsų inteligentijai, kad jos vaisingas darbas eitų savojo krašto, tarybinės Tėvynės gerovės labui (Tiesa, 1945–07).*

Ano meto spaudoje buvo nuolat primenama, kad draugaudama ir bendradarbiaudama su Sovietų Sąjungos tautomis Lietuva iš jų sulaukia daug pagalbos ir paramos:

- 20) *Iš Ordžonikidzėgrado garvežių gamyklos gautos **Lietuvos** mašinų–traktorių stotims žemės ūkio mašinų atsarginės dalys (Komjaunimo tiesa, 1956–03).*
- 21) *Ukrainiečiai atsiunčia mūsų laukams puikius traktorius, aprūpina mus įvairiomis pramonės prekėmis — **Lietuvos** jaunimas su entuziazmu nuvyko į Tarybų Ukrainą kasti naujų šachtų, statyti naujų magistralių... (Komjaunimo tiesa, 1957–03).*

22) Tarybų **Lietuva** kiekvienais metais gauna taip pat iš broliškųjų respublikų daug mineralinių trąšų (ten pat).

Žinoma, Lietuvos geriausias ir patikimiausias draugas – „broliškoji rusų tauta“. Propagandiniame diskurse nuolat buvo kalbama apie amžiną, neišardomą lietuvių ir rusų tautų draugystę:

23) Didžioji rusų tauta siuntė **Lietuvai** metalą, anglį, mašinas, statybines medžiagas – visa, kas buvo reikalinga ne tik atkurti, bet ir sparčiais tempais pastūmėti į priekį **Lietuvos** TSR liaudies ūkį (Komjaunimo tiesa, 1956-03).

24) Mes dėkingi už **Lietuvos** išgelbėjimą visoms broliškoms mūsų šalies tautoms, visų pirma didžiajai rusų tautai, kuri sudėjo daugiausia aukų kovoje prieš hitlerines gaujas, kuri įvykdė didžiausius žygdarbius Tėvynės kare (Komjaunimo tiesa, 1957-06).

Norint pašlovinti broliškas slavų tautas, ypač rusus, apdairiai buvo primenama ir Lietuvos istorija:

25) Didžiausias **Lietuvos** istorijoje mūšis su vokiečiais kryžiuočiais 1410 metais ties Žalgiriu buvo laimėtas dėl to, kad lietuviams į pagalbą atėjo mums broliškos slavų tautos, pirmon eilėn rusų tauta (Tiesa, 1945-03).

26) Visus dvidešimt keturius savo kunigaikščiavimo metus Gediminas be persto gės kariavo prieš vokiškuosius šunis riterius, iš šių karų **Lietuva** sąjungoje su rusais, ukrainiečiais ir baltarusiais išėjo nugalėtoja (ten pat).

Pabrėžiama, kad palaikomi draugiški santykiai ir su kitomis socialistinėmis valstybėmis:

27) Ir **Lietuvos** TSR Mokslų akademija turi užmezgusi glaudžius ryšius su Kinijos Mokslų akademija ir kitais mokslo institutais [...] (Komjaunimo tiesa, 1956-09).

28) Draugai lenkai pareiškė norą organizuoti Lenkijoje lietuvių dailininkų paveikslų, kurie dabar eksponuojami **Lietuvos** TSR Dailės muziejuje, parodą, sistemingai keistis naujais muzikos ir literatūros kūriniais (Komjaunimo tiesa, 1956-08).

3. NAUJOS ISTORIJOS KONSTRAVIMAS

Atrinktų pavyzdžių analizė rodo, kad vienas iš totalitarinės sovietinės ideologijos tikslų – spaudoje nuolat aiškinti, kad Lietuva savo noru įstojo į broliškųjų respublikų sąjungą, Lietuvą, kaip ir kitas Baltijos valstybes, baigiantis Antrajam pasauliniam karui, ne okupavo, bet „išvadavo“ Raudonoji armija:

- 29) *Tačiau vokiškieji grobikai negalėjo užgrobti Lietuvos, nes lietuvių tauta, pasirinkusi 1940 metais tarybinę santvarką ir įstojusi į Tarybų Sąjungą, tapo nebesiekiamą vokiškiesiems grobikams* (Tiesa, 1945–03).
- 30) *Raudonajai Armijai išvadavus Tarybų Lietuvą, iki šių metų kovo 1 d. tarybų valdžia gražino bežemiams ir mažžemiams okupantų vokiečių ir buožių užgrobtas žemes* (ten pat).

Tekstų analizė patvirtina istorikų teiginį, kad „po Nepriklausomybės praradimo 1940 m. Maskvos kolonijinis režimas netrukus ėmėsi perrašyti Lietuvos istoriją“ (Lankauskas 2006: 50). Šiandien jau žinome tiesą apie komunistinį totalitarizmą, jo vykdytą genocidą, „visuotinę piliečių veiksmų ir minčių kontrolę, kitaminčių persekiojimą, „socialistinių tautų susiliejimo“ politiką“ (Brazauskas 2010: 8). Žinome ir apie aktyvų ginkluotą pasipriešinimą okupacijai, jame „aktyviai dalyvavo arba jį aktyviai rėmė apie 100 tūkst. žmonių, arba apie 4 proc. visų lietuvių“; šis rezistencinis sąjūdis buvo 10–15 kartų intensyvesnis negu Latvijoje ir 30–60 kartų – negu Estijoje (Anušauskas 2004: 241, 252; Kuodytė, Tracevskis 2013: 34). Tačiau visai kitokią „tiesą“ 1945 m. skelbė pokario oficiozas „Tiesa“:

- 31) *Tik menka niekingų išsigimėlių ir išdavikų saujelė pardavė savo garbę ir sąžinę vokiškiesiems grobikams, padėjo hitleriniams budeliams pavergti Lietuvą, naikinti lietuvių tautą* (Tiesa, 1945–07).
- 32) *Tik paskutinis neišmanėlis gali dabar nesuprasti, kad buožinių nacionalistų dienos Lietuvoje yra suskaitytos, kad nesulaikomai artinas valanda, kada šios tautos piktžolės bus išrautos su šaknimis iš Lietuvos gyvenimo* (Tiesa, 1945–09).

Tokiuose sakiniuose išryškėja, kad naujoje sovietinėje Lietuvoje vis dėlto buvo visokių piliečių: ne tik ištikimai atidavusių naujajai santvarkai, uoliai vykdančių valdžios valią, bet ir „neišmanėlių“, „niekingų išsigimėlių“, „tautos piktrožių“ ir pan.

Sovietmečio publicistikoje pakylėtu stiliumi stengtasi atspindėti Sovietų Lietuvos „džiaugsmą dėl atgautos laisvės“ (Tiesa 1945–03), šlovinta tarybų valdžia, komunistų partija, aukštinti jų nuopelnai:

- 33) *Mes, Tarybų Lietuvos valstiečiai, kaip tikri ir pilnateisiai savo žemės, savo krašto šeimininkai, reiškiamo mūsų didžiausią džiaugsmą dėl atgautos laisvės, dėl mūsų gimtosios Tarybų Lietuvos visiško išvadavimo iš fašistinio jungo. Reiškiamo begalinį dėkingumą mūsų didžiajam vadui ir mokytojui draugui Stalinui ir jo vadovaujamai didvyriškai Raudonajai Armijai* (Tiesa, 1945–03).
- 34) *Spartus ir visapusiškas Tarybų Lietuvos liaudies ūkio ir kultūros išsivystymas yra Komunistų partijos, Tarybinės vyriausybės lenininės nacionalinės politikos, Tarybų Sąjungos tautų draugystės rezultatas, didžiulis socialistinės santvarkos iškovojimas* (Komjaunimo tiesa, 1957–03).

Kaip rodo tyrimui atrinkti pavyzdžiai, spaudoje nuolat buvo keliamas „tiems laikams būdingas propagandinis triukšmas“ (Brazauskas 2010: 27). Žinoma, apie daugelį skaudžių to meto įvykių propagandinėje spaudoje net neužsiminta. Šiandien žinome, kad Lietuvos sovietizaciją lydėjo teroras: tūkstančiai žmonių buvo kalinami, tardomi arba nužudyti NKVD dalinių, „1941–1952 m. į tremties vietas Rusijos gilumoje ir šiaurinėje dalyje buvo išvežta apie 132 tūkstančius Lietuvos gyventojų [...]“ (Leinartė, Žilinskienė, Kraniauskienė, Šutinienė, Gečienė 2014: 28). Nepavydėtina buvo ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtis: ji buvo prievarta stumiami iš visuomeninio gyvenimo, vyskupai represuoti, vienuolynai uždaromi, religinių bendruomenių pastatai nacionalizuoti ir t. t.² Apie visa tai sovietmečio spaudoje neužsiminta nė žodžiu.

4. KLESTINTI SOVIETŲ LIETUVA IR DĖKINGUMAS UŽ VISKĄ

To meto spaudoje propaganda apdairiai siekė (re)konstruoti „gero gyvenimo“ įvaizdį. Teigta, kad Tarybų Lietuvoje gyventi geriau nei daugelyje kapitalistinių šalių:

- 35) *Urugvajaus lietuvių delegacijos narius ypatingai pradžiugino sąlygos, kurias turi Lietuvos jaunimas. „Aš pilnai suprantu, – rašo drg. Rasikas, – kad jaunimas dabar turi tai, ko jis neturėjo nė vienoje kapitalistinėje šalyje (Komjaunimo tiesa, 1957-03).*
- 36) *Kaip praneša žvejų raportai, šiemet Lietuvoje bus sugauta apie 140 tūkstančių tonų žuvis, t. y. jau tik penkis kartus mažiau, negu Danijoje. Nuo 83 kartų ligi 5 kartų! Be to, skaitytojui reikia priminti, kad žūklavimo sąlygas Danija turi nepalyginamai geresnes, negu Lietuva (Tiesa, 1962-12).*

Propagandistai pragmatiškai išvardydavo daugybę Tarybų Lietuvos pasiekimų: vis gerėjančius pramonės, ekonomikos ir kt. rodiklius³:

- 37) *Tarybų Lietuva tiek ekonominėje, tiek ir kultūrinėje srityje diena iš dienos stiprėja (Tiesa, 1945-06).*
- 38) *Lietuvos darbo žmonės patys savo akimis mato, kad, nežiūrint atskirų trūkumų, apie kuriuos mes ir patys atvirai kalbame ir kuriuos mes ryžtingai šaliname, kasmet, kas mėnesį gerėja mūsų gyvenimas (Komjaunimo tiesa, 1957-06).*

² Plačiau apie Lietuvą stalininio režimo metais (1944–1953) žr. vle.lt. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuva-stalininio-rezimo-metais-1944-1953/> [žiūrėta 2024-02-12].

³ Apie to meto Lietuvos ūkio reformą, ekonomikos augimą, statybas ir industrializaciją žr. Tininis 1994: 102–109.

Naujas sovietinis pasaulis Lietuvoje „buvo ne savųjų sukurtas, o buvo atitekęs kaip dovana“ (Putinaitė 2007: 51). To meto spaudoje buvo vykdoma plati propagandinė kampanija, kad tokią „neįtikėtiną“ ir „stebuklingą“ dovana gavę lietuviai yra sotūs, laimingi, laisvi, nes nuo šiol gyvens „po didžiąja Lenino–Stalino vėliava“ (Tiesa, 1945–12). Taigi sovietmečio Lietuvos piliečiai turėjo jaustis neapsakomai laimingi ir dėkingi už gautą naująjį gyvenimą. Daugiatiražė sovietinės Lietuvos spauda savo piliečius mokė nesigėdyti jausmų Raudonajai armijai, draugui Stalinui, partijai, Sovietų Sąjungai, broliškoms jos tautoms ir ypač didžiąjai rusų tautai. Dėkingumo, džiaugsmo, meilės ir kt. jausmai buvo demonstruojami ir to meto propagandinėje spaudoje:

39) *Brangus ir mylimas draugas Stalinai! Tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvosje 5-tųjų metų dieną lietuvių tauta savo pirmąjį begalinio dėkingumo, meilės ir sveikinimo žodį siunčia Jums, mūsų mylimasis mokytojai, vade ir išvadotojai. Mes laimingi, kad 5-tąsias tarybų valdžios įsikūrimo Lietuvosje metines švenčiame didžiausio tarybų valstybės triumfo dienomis, po pasaulinės istorinės pergalės, kurią iškovoję mūsų didžioji tarybinė Tėvynė prieš vokiškuosius fašistinius grobikus, pikčiausius visos žmonijos priešus* (Tiesa, 1945–07).

Reikšti įvairiems jausmams pasitelkiami būdvardžiai ir prieveiksmai:

40) *Siunčiame karštą sveikinimą ir reiškiamo padėką didvyriškiems Lietuvos partizanams, triuškinusiems grobikų vokiečių užnugarį* (Tiesa, 1945–06).

41) *Lietuvos darbo žmonės, kaip ir visi tarybiniai žmonės, su didžiu pasitenkinimu pritarė TSKP CK birželio Plenumo nutarimui [...]* (Komjaunimo tiesa, 1957–09).

Ypač karšti oficialaus dėkingumo jausmai buvo reiškiama Raudonajai armijai. 1945 m. oficiozas „Tiesa“ jai skyrė ypač daug dėmesio: ją šlovino, jai dėkojo, Lietuvos piliečius ragino visomis išgalėmis šią armiją remti, kad greičiau būtų sutriuškinta fašistinė Vokietija, skaitytojams nuolat buvo primenami Raudonosios armijos nuopelnai Lietuvai:

42) *Šie išmintingi draugo Stalino žodžiai įpareigoja mus visus – Lietuvos darbininkus, darbo valstiečius ir inteligentus – dar labiau įtempti savo jėgas padėti Raudonajai Armijai [...]* (Tiesa, 1945–03).

43) *Garbė ir padėka mūsų šauniesiems Tarybų Lietuvos partizanams ir Raudonosios Armijos lietuviškojo junginio kariams* (ten pat)!

Taigi to meto spauda akivaizdžiai parodo, kaip totalitarinis režimas mokėjo primesti gyventojams ideokratinę valdžią, kuri rėmėsi ideologine minčių ir jausmų kontrole, padiktuojančia žmonėms, ką jie turi galvoti, valdančią jų emocinį gyvenimą ir nustatančią elgesio kodeksą (Walicki 2005: 535). Tačiau ne visi „sutilpo“ į propagandos sukonstruotą džiaugsmingo ir laimingo sovietinio pasaulio vaizdą: į jį nepateko rezistentai, režimo represuoti asmenys, taip pat

„nuošalėje nuo sovietinio gyvenimo besilaikantys ir juo nesidžiaugiantys žmonės“ (Putinaitė 2007: 49).

5. PLANAI, ĮSIPAREIGOJIMAI

To meto spaudoje apstu informacijos, kaip stropiai ir pavyzdingai sovietmečiu buvo vykdomi ir viršijami planai. Istorikai sovietinę viešąją erdvę netgi vadiną optimistine, nes ji „buvo pripildyta informacijos apie nuolatinius partijos ir kolektyvų pasiekimus, be atvangos viršijamus planus ir sovietinio gyvenimo džiaugsmą“ (Vaiseta 2014: 150)⁴:

44) **Lietuvos** TSR darbo žmonės viršijo miškų paruošos planą (Tiesa, 1945-07).

45) Ketvirtosios Karo Paskolos realizavimo planas **Lietuvos** TSR įvykdytas 125 %. Pavasario sėjos planas viršytas (ten pat).

46) **Lietuvos** Liaudies ūkio tarybos pramonės įmonės aštuonių mėnesių planą įvykdė 108 procentais (Komjaunimo tiesa, 1957-09).

Kad „milžiniški laimėjimai“ atrodytų dar įtikinamesni, spaudoje žmonėms nuolat buvo pateikiami konkretūs skaičiai, kiek pastatyta įmonių, prikulta javų, kiek kam skirta lėšų ir t. t.:

47) Tarybų **Lietuvoje** jau atstatyta 547 metalų, miško, lengvosios, maisto pramonės ir statybinių medžiagų pramonės įmonės, daugiau kaip 500 vietinės (apskričių) pramonės įmonių ir 130 gamybinės kooperacijos artelių (Tiesa, 1945-12).

48) Tarybų **Lietuvos** biudžete socialiniam aprūpinimui numatytos žymios lėšos. Jos šiemet išaugo beveik dvigubai palyginti su praeitais metais ir pasiekė 146,5 milijono rublių (Komjaunimo tiesa, 1957-03).

Siekiant kuo didesnio poveikio skaitytojams sovietmečio spaudoje buvo patelkiamas netgi su religija siejamas būvdvardis „šventas“, jis propagandininkams ypač praversdavo kalbant apie įsipareigojimų vykdymą:

49) Šventa visų **Lietuvos** darbo „valstiečių pareiga – aktyviai prisidėti prie Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių apskričių žemės ūkio atstatymo ir jų apgyvendinimo (Tiesa, 1945-03)!

50) Brangūs **Lietuvos** darbo valstiečiai! Mūsų šventa pareiga drauge su visais Tarybų Sąjungos valstiečiais aprūpinti mūsų Raudonąją Armiją duona ir kitais maisto produktais (ten pat).

⁴ To meto kasdienybė paprastų SSRS piliečių pasakojimais puikiai atskleista Svetlanos Aleksijevič knygoje: „Planus vykdom ir viršijam, o parduotuvėse kaip nėra nieko, taip nėra“ (Aleksijevič 2016: 48).

Tuometiniame oficialiajame diskurse nuolat buvo primenama, kas Lietuvai suteikė „tikrą nepriklausomybę“, piliečiai buvo raginami nepamiršti, kad visi šalies laimėjimai buvo pasiekti tik todėl, kad Lietuva tapo viena iš Sovietų Sąjungos respublikų:

51) *Stalino Konstitucija suteikė **Lietuvai** tikrąją nepriklausomybę ir valstybingumą, suvienijo visas lietuviškąsias žemes po viena laisvės vėliava, užtikrina visiems jos piliečiams ramų ir prasmingą gyvenimą* (Tiesa, 1945-12).

To meto spauda ne tik džiaugėsi įvairiais Lietuvos pasiekimais, bet ir kvietė nuolat pasitempti, spauda kartais pažėrdavo kritikos tiems, kas neįvykdo užsibrėžtų planų, dirba nepatenkinamai ir pan.:

52) *Ypač nepatenkinamai dirbo **Lietuvos** techninio tiekimo, Vyriausioji metalo tiekimo ir Vyriausioji naftos tiekimo organizacijos* (Komjaunimo tiesa, 1957-03).

53) ***Lietuvos** KP Centro Komiteto nutarime pažymėta, kad atskiri komunistai, komjaunuoliai patys nerodo darbštumo pavyzdžio, jų elgesys kartais neatitinka komunizmo statytojo moralinio kodekso reikalavimų* (Tiesa, 1962-09).

Ano meto propagandinė spauda tarsi daug ką kritikavo, tačiau dalies problemų sąmoningai vengė ir apie jas nutylėjo, pavyzdžiui, tyrimui atrinktuose sakiniuose nerasta nė užuominos apie tuščias parduotuvių lentynas, nuolatinę prekių trūkumą, tuo metu išsivysčiusį vadinamąjį „blatą“, kyšių sistemos ir spekuliacijos įsigalėjimą. Sovietmečio laikraščiai nepamiršdavo pabrėžti, kaip buržuazinės Lietuvos buožės „ilgus metus išnaudojo savo kaimynus, lobo iš jų kruvino prakaito“ (Tiesa, 1945-09), tačiau tai, kad darbo žmonės viršija planus 125 % ar dar daugiau, nebuvo laikoma jokių išnaudojimu.

6. BEMAŽ IDEALŪS SOVIETINĖS LIETUVOS PILIEČIAI

Semantinė sakinių analizė rodo, kad to meto spaudoje buvo formuojama aktyvaus, energingo, darbštaus, draugiško, tiesiog idealaus Sovietų Lietuvos piliečio samprata⁵. To meto ofialiojoje spaudoje deklaruojama, kaip svarbu darbo žmonėms būti aktyviems, įsitraukusiems į visuomeninį gyvenimą. Iš spaudos akivaizdžiai matome, koks intensyvus ir nelengvas buvo paprasto žmogaus gyvenimas: jis nuolat buvo skatinamas vykdyti ir viršyti planus bei įsipareigojimus, aktyviai dalyvauti komunizmo statyboje, socialistiniame gyvenime

⁵ Pasak S. Aleksijevič, komunizmo planas buvo beprotiškas: perdirbti „senąjį žmogų“ ir marksizmo-leninizmo laboratorijoje išvesti naują žmogaus tipą – homo sovieticus (Aleksijevič 2016: 11).

ir lenktyniavime, pagerinti ir padidinti išdirbius, vystyti žemės ūkį, sovietinių tautų draugystę ir t. t.:

54) *Kartu su visa tarybine liaudimi Tarybų Lietuvos darbo žmonės stato socializmą, plečia ir tobulina pramoninę gamybą, atiduoda eksploatuoti naujas gamyklas, fabrikus, elektrines, stiprina socialistinį žemės ūkį, kelia liaudies materialinės gerovės bei kultūros lygį* (Komjaunimo tiesa, 1957-06).

Kuriama iliuzija, kad darbo žmogus yra laisvas ir savo noru, sąmoningai renkasi tokį intensyvų ir aktyvų gyvenimą, tačiau iš spaudoje rastų sakinių akivaizdu, kad manipuluodama darbo žmonių vardu, kalba ir nutaria už juos valdžia („mes vienbalsiai nutarėme“, „mes įsipareigojame“ ir pan.):

55) *Susirinkę į Pirmąjį Lietuvos darbo valstiečių respublikinį suvažiavimą, mes vienbalsiai nutarėme išvystyti socialistinį lenktyniavimą dėl sėkmingo 1945 metų žemės ūkio darbų plano įvykdymo. Mes įsipareigojame trumpiausiu laiku įvykdyti 1945 metų pavasario sėjos planą aukštame agrotechnikos lygyje [...]. Mes kviečiame visus Lietuvos darbo valstiečius įsijungti į socialistinį lenktyniavimą, prisiimant konkrečius įsipareigojimus* (Tiesa, 1945-03).

„Tiesa“ vis primindavo pagrindinius darbo žmonių uždavinius: nenuilstamai stiprinti tarybinių tautų draugystę, stengtis, kad klestėtų ne tik brangioji Tarybų Lietuva, bet ir „didžioji socialistinė Tėvynė – Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga“ (Tiesa, 1945-12). Todėl sovietinėje spaudoje nuolat buvo kreipiamasi į Lietuvos piliečius, jie vis raginti kaupti jėgas ir imtis konkrečios veiklos:

56) *Tarybų Lietuvos valstiečiai! Įtempkime visas jėgas ir padėkime greičiau atstatyti mūsų brangiąją Tarybų Lietuvą, padėkime Raudonajai Armijai galutinai sutriuškinti šlykštųjų vokiškąjį fašizmą ir iškelti pergalės vėliavą Berlyne* (Tiesa, 1945-03).

57) *Mūsų žmonės privalo kaupti jėgų naujiems, dar didesniems atsiekimams: juk nuniokotoje Lietuvoje laukia mūsų begalės darbų* (Tiesa, 1945-06).

Pokario viešajame diskurse paprastas darbo žmogus nuolat buvo „stiprinamas“ kovos metaforomis⁶. To meto spaudos pavyzdžiai rodo, kad net pasibaigus karui Sovietų Lietuvos žmonėms nuolat teko dalyvauti kovoje už pramonės

⁶ Filosofų teigimu, pirmais sovietų valstybės egzistavimo metais ir net dešimtmečiais „karo nuotaikos ir net terminija persmelkė ir taikų darbą. Žmonės ne dirbo, o „kovojo už derlių“, kariavo „duonos atsargų ruošimo fronte“ ir pan. (Juknevičius 2022: 109). Panašiai apie gyvenimą socializmo sąlygomis rašo ir S. Aleksijevič: „[M]es iš esmės – karo žmonės. Arba kariavom, arba ruošėmės kariauti. Niekada negyvenome kitaip. Iš čia mūsų karinė psichologija. Net ir taikos sąlygomis viskas kariškai: trata būgnas, plaukstosi vėliava... širdis netelpa krūtinei...“ (Aleksijevič 2016: 12).

produkcijos gausinimą, gaminių kokybės gerinimą, jų savikainos mažinimą ir t. t.:

- 58) *Pirmieji atgarsiai, gaunami iš mūsų respublikos kolūkių, tarybinių ūkių, kalba apie tai, kad **Lietuvos** žemės ūkio darbo žmonės yra pasiruošę aktyviai dalyvauti visaliaudinėje kovoje už naują žemės ūkio gamybos pakilimą, įdėti savo darbo dalį į iškelto uždavinio įgyvendinimą* (Komjaunimo tiesa, 1957-06).
- 59) *Visų respublikos kolūkių ir tarybinių ūkių garbės reikalas turi būti pasekti patriotiniu priešakinio kolūkio „Kelias į komunizmą“ pavyzdžiu ir į TSKP Centro Komiteto sveikinimą, į jo kvietimą atsakyti įtempta kova už gyvulininkystės produktų gamybos aukštų rodiklių pasiekimą visoje **Lietuvoje*** (ten pat).

Ir nors spauda demonstravo aktyvią ir nenuilstamą kovą, realiame to meto gyvenime buvo daug stagnacijos, susvetimėjimo, intelektualinio sustabarėjimo ir tuštumos, ne veltui to laikmečio tyrėjai vėlyvojo sovietmečio Lietuvos visuomenę vadina bergždžio, beprasmiško triūso „nuobodulio visuomene“ (Vaiseta 2014: 16).

Propaganda nuolat pabrėždavo, kaip svarbu, pasitelkus inteligentiją, komjaunuolių ir komunistų pavyzdžius, stiprinti tarybinio lietuvių darbinį ir moralinį auklėjimą:

- 60) ***Lietuvos** KP Centro Komiteto nutarime pažymėta, kad atskiri komunistai, komjaunuoliai patys nerodo darbštumo pavyzdžio, jų elgesys kartais neatitinka komunizmo statytojo moralinio kodekso reikalavimų. Rajone dar yra žmonių, vengiančių visuomenei naudingo darbo* (Tiesa, 1962-09).
- 61) ***Lietuvos** inteligentijos uždavinys kuo plačiausiai išnaudoti visus Tarybų valdžios plačiausiai suteikiamus galimumus, kurti kultūrą, tautinę pagal formą, socialistinę pagal turinį, auklėti Tarybų **Lietuvos** darbo žmones lenininės-stalininės tautų draugystės dvasia, ugdyti meilę savo tarybinei Tėvynei, broliškosioms tarybinėms tautoms, visų pirma didžiajai rusų tautai [...] (Tiesa, 1945-12).*

Taigi, nors sovietmečio spauda skaitytojams nuolat primindavo, koks laimingas ir laisvas yra sovietų Lietuvos žmogus, tačiau realybė buvo kitokia, paprasti žmonės kentėjo, nes „privalėjo būti laimingi kaip sovietinės visuomenės nariai, o tam nebuvo būtina asmeninė laimė“, be to, žmonės „buvo verčiami ne-normalius dalykus priimti kaip normalius ir savaime suprantamus“ (Putinaitė 2007: 23, 49). Ne veltui mokslininkai teigia, kad sovietmetį ryškiausiai apibūdina gyvensenos dualizmo sąvoka – „viešų, oficialių ir privačių lygmenų skirtys“ (Čepaitienė 2013: 554), kitaip sakant, akivaizdžios dvilypės praktikos: kanoną

atitinkantis ritualinis elgesys ir po priedanga vykstantis „normalus gyvenimas“ (Vaiseta 2014: 37)⁷.

7. PROPAGANDINIŲ „TIESŲ“ RAIŠKA

Propagandai reikšti sovietinėje spaudoje buvo pasitelkiami giminystės terminai: Lietuvos piliečiai vadinti dukromis ir sūnumis, Sovietų Sąjungos tautos – broliška šeima, Rusija – didžiuoju, vyresniuoju broliu ir pan.:

- 62) *Kandidatais į vietinių Tarybų deputatus **Lietuvos** darbo žmonės iškelė geriausius savo sūnus ir dukras, įrodžiusius beribį atsidavimą komunizmo reikalui* (Komjaunimo tiesa, 1957-03).
- 63) *Visa broliška šeima su dideliu dėmesiu ir meile stebi Estijos, **Lietuvos** ir Latvijos vystymąsi ir suklestėjimą. Mūsų broliai ir bičiuliai, priekyje su vyresniuoju broliu, mums padeda visur ir visada* (Tiesa, 1962-03).

Propagandinių straipsnių autoriai gausiai vartojo palyginimus ir epitetus, Lietuva vadinta šaunia, šlovinga, brangiąja ir pan.:

- 64) *Paminta vokiečių bato **Lietuva** vėl kelsis iš pelenu, kaip žiedas į saulę* (Tiesa, 1945-03).
- 65) *Vokiečių kolonistai okupacijos metu, kaip alkanos žiurkės, tūkstančiais plaukė į **Lietuvą** ir skubėjo įsikurti **Lietuvos** darbo valstiečių žemėse, užnerti darbo valstiečiams savo jungą* (ten pat).

Komunizmui, broliškai tautų draugystei įvardyti ir atspindėti, pasiekimams išryškinti gausiai vartotos metaforos:

- 66) ***Lietuvos** darbo žmonės savo atsidavusiu darbu nenuilstamai stiprina mūsų brangiąją Tėvynę – taikos ir tautų draugystės tvirtovę visame pasaulyje. Lietuvių tauta yra tikra dėl savo ateities. Ji kartu su visomis broliškomis mūsų daugianacionalinės tarybinės Tėvynės tautomis stato šviesius komunizmo rūmus* (Komjaunimo tiesa, 1957-03).
- 67) *Šiuo plačiuoju tarybiniu vieškeliu žengia tarybinių tautų šeimoje ir Tarybų **Lietuva*** (Tiesa, 1945-09).
- 68) *Mokslo ir kultūros šviesa vis plačiau sklinda Tarybų **Lietuvos** miestuose ir kaimuose* (Komjaunimo tiesa, 1957-03).

⁷ Iki šių dienų viešojoje erdvėje patys lietuviai sovietmetį vertina gan prieštaringai: fiksuojamas ir beapeliacinis sovietmečio ignoravimas, ir nostalgija sovietinei praeičiai (Čepaitienė 2007: 36–50). Galbūt viena iš daugybės priežasčių, kodėl ilgimasi to laiko, – ilgus dešimtmečius propagandos kurtas idealistinis sovietinės Lietuvos vaizdinys.

Oficiali sovietinė propaganda daug dėmesio skyrė įvairiems trafaretiniams šūkiams:

- 69) *Tegyvuoja Tarybų **Lietuvos** darbo valstiečiai! Tegyvuoja Tarybų **Lietuva!** Tegyvuoja Lenino–Stalino Partija – mūsų Tėvynės didingųjų laimėjimų organizatorius ir įkvėpėjas* (Tiesa, 1945–03)!
- 70) *Mes dėsimė visas pastangas, kad niekuomet daugiau nepasikartotų Pirčiupio tragedija, kad būtų išsaugota taika. Tegyvuoja Tarybų **Lietuva!** Tegyvuoja Tarybų **Sąjunga*** (Komjaunimo tiesa, 1957–06)!

To meto tekstuose gausu patetikos, sovietinių klišių:

- 71) ***Lietuvai** laisvę atnešė kariai, kurie kalbėjo įvairiomis kalbomis, bet kurių krūtinėse plakė viena širdis, tarybinio patrioto širdis, kurių gyvenime buvo vienas tikslas, nurodytas Lenino – Stalino partijos, – pasiaukojančiai mylėti Tėvynę, kovoti dėl jos laimės. Dėkingumo kariams išvaduotojams kupina širdimi Tarybų **Lietuvos** liaudis diena iš dienos teikė pagalbą Raudonajai armijai, įsijungė į vokiškųjų grobikų sugriautojo liaudies ūkio atstatymą* (Tiesa, 1945–07).

Klišės sovietmečio spaudoje buvo plačiai paplitusios, nes individai jas linkę priimti kaip savaime suprantamas. Nuolat kartojamos klišės įgauna natūralumo ir normalumo statusą. Klišės taip giliai įsiskverbia į sąmonę, kad žmonės dažnai jas priima net nereflektuodami, jos formuoja mąstymą ir pozicijas, laipsniškai žmones paruošia mąstyti, kalbėti, jausti ir veikti tam tikra kryptimi (Zijderfeld 1979: 4, 10).

Gausiai vartojami veiksmažodiniai abstraktai, kai kurios sintaksinės konstrukcijos rodo, kad dalis tokių propagandinių tekstų buvo verčiama iš rusų kalbos:

- 72) *Karinėse įgulose **Lietuvoje** 1905 metais ir 1906 metais įvyko visa eilė revoliucinių kareivių išstojimų* (Komjaunimo tiesa, 1956–08).
- 73) *Tame sveikinime sakoma, kad partijos Centro Komitetas ir Tarybinė vyriausybė neabejoja, jog „Kelio į komunizmą“ kolūkio pavyzdžiu, kuris parodo, kokie didžiuliai yra rezervai smarkiai didinti gyvulininkystės produktų gamybą, paseks visi **Lietuvos** respublikos, o taip pat kitų Pabaltijo respublikų kolūkiai ir tarybiniai ūkiai* (Komjaunimo tiesa, 1957–06).
- 74) *Tarybų **Lietuvos** jaunimas, komjaunuoliai negailės savo jaunatviškos energijos, jėgų, jie įneš savo svarų indėlį į bendrą reikalą, nes jie tvirtai įsitikinę, jog sėkmingas šeštojo penkmečio planų įgyvendinimas dar labiau pakels tarybinės liaudies gerovę, kad tai bus dar vienas stambus žingsnis į komunizmo rytojų* (Komjaunimo tiesa, 1956–03).

- 75) **Lietuvos** kaimo darbo žmonės pasieks naujus laimėjimus žemdirbystėje ir gyvulininkystėje, gerai ir greitai išspręs smarkaus gyvulininkystės produktų gamybos padidinimo uždavinį (Komjaunimo tiesa, 1957-06).

APIBENDRINIMAS

Tyrimui surinktų pavyzdžių analizė rodo, kad sovietmečio spaudoje buvo stengiamasi sukurti itin pozityvų idealizuotos Lietuvos paveikslą. Tokie paveikslai anuo metu buvo ypač populiarūs, nes „faktinės tikrovės atspindėjimas sovietinėje [...] literatūroje buvo laikomas istorinio proceso nesuvokimu, paslėptų esmingų tendencijų neregėjimu“ (Mažeikis 2010: 300). Idealios Lietuvos vaizdinio įtvirtinimui didelės įtakos turėjo ir milžiniški sovietinės spaudos tiražai⁸. Sovietinėje spaudoje kuriamas idealios Lietuvos paveikslas apėmė šiuos pagrindinius aspektus: netolimos praeities (smetoninės, buržuazinės Lietuvos) niekinimas, juodinimas, kaip priešprieša šiam laikotarpiui iškeliamą šviesi ir graži tarybinė dabartis, išryškunami šalies draugai ir priešai, pabrėžiami ekonominiai, kultūriniai ir kt. šalies pasiekimai. Skaitant to meto oficialiąją publicistiką susidaro įspūdis, jog nemaža dalis to meto Lietuvos piliečių buvo suaugę su sovietine sistema, gyveno veikiami jos ideologinių principų ir mąstė pagal jos suformuotą diskursą⁹. Taigi tyrimui atrinktų sakinių semantinė analizė rodo, kad sovietinėje ideologinėje spaudoje tarsi kreivame veidrodyje atsispindėjo oficialus idealios Lietuvos simuliakras¹⁰ ir tik atgavę laisvę imame suvokti, kad tai tebuvo „sovietinio rojaus iškreiptas žavesys“ (Putinaitė 2007: 17).

IŠVADOS

Šiandieniniuose (post)socializmo tyrimuose sovietmečiui daugiausia dėmesio skiria istorikai, sociologai, etnologai, literatūrologai, tačiau šis istorinis laikotarpis svarbus ir kalbininkams. Analizuojant sovietinio laikotarpio spaudos tekstus visą laiką reikia turėti mintyje faktą, kad žmonės anuo metu gyveno

⁸ „Pravdos“ svarbą ir įtaką paprastų SSRS piliečių gyvenime rodo ir toks faktas – komunistai iš šio laikraščio mokydavo savo vaikus skaityti (plačiau žr. Aleksijevič 2016: 25).

⁹ Kai ginkluotas rezistencinis pasipriešinimas buvo palaužtas, „paprasciausias tautos savisaugos instinktas vertė taikytis prie okupacinio režimo sąlygų“ (Brazauskas 2010: 8)

¹⁰ Simuliakras – neegzistuojančią realybę kuriantis vaizdinys, panaikinantis skirtumą tarp to, kas „tikra“ ir „netikra“, „realu“ ir „išivaizduojama“ (Baudrillard 2002: 9).

tarsi dvigubus gyvenimus: vienas – viešojoje erdvėje propagandos kuriamas ir palaikomas komunistinės ideologijos sukonstruotas gyvenimas, kitas – viešai nerodomas namų pasaulis (plg. Lubecka 2013: 92), taigi žvelgiant į to meto spaudą iš XXI a. perspektyvos matome akivaizdžią sovietmečio propagandos ir realybės prieštarą. Totalitarinė ideologija buvo persmelkusi visą to meto spaudą. Oficialiojoje propagandinėje spaudoje buvo kuriamas itin pozityvus susovietintos idealios Lietuvos vaizdinys. Šiame idealistiniame pasakojime apie Lietuvą gausiai vartojamos standartinės sovietmečio propagandinės klišės, giminystės terminai, pakylėtu stiliumi (pasitelkus metaforas, palyginimus, epitetus) piešiamas „laimingos“ šalies „laimingų“ sovietinės sistemos žmonių gyvenimas.

Idealų sovietinės Lietuvos paveikslą sudaro šie pagrindiniai aspektai: netolimos praeities juodinimas, „tamsiai“, „varganai“, „atsilikusiai“ buržuazinei Lietuvai priešpastatoma šviesi, klestinti naujoji sovietinė Lietuva, išryškinami šalies draugai ir priešai, ekonominiai, kultūriniai ir kitokie pasiekimai. Pokario metų spaudoje (ypač 1945 m. „Tiesoje“) išoriniu pagrindiniu Lietuvos priešu aiškiai įvardyta fašistinė Vokietija, vidinis didžiausias priešas – buržuazinių nacionalistų gaujos, su kuriomis buvo aršiai kovojama. Pasak spaudos ideologų, Lietuva palaikė broliškus santykius pirmiausia su didžiąja rusų tauta, taip pat buvo mezgama tvirta draugystė ir su kitomis Sovietų Sąjungos tautomis bei su socialistinėmis valstybėmis. Daugiatiražė sovietinės Lietuvos spauda savo piliečius mokė nesigėdyti savo jausmų Raudonajai armijai, „padovanojusiai“ Lietuvai laisvę, draugui Stalinui, Sovietų Sąjungai ir broliškoms jos tautoms, ypač didžiąjai rusų tautai. To meto propagandinėje spaudoje buvo atvirai demonstruojami dėkingumo, džiaugsmo, meilės ir kt. jausmai.

Vadinamoji „šviesi“ sovietinė ateitis propagandinėje spaudoje buvo kuriama ypatingą dėmesį skiriant darbo žmonėms. Kurta iliuzija, kad socialistinėje visuomenėje Lietuvos žmonės yra sotūs, laimingi, laisvi. Jų dėka taip sparčiai vystosi ir pati Lietuva, todėl spaudoje nuolat buvo pabrėžiama, kaip svarbu ir toliau ne tik vykdyti, bet ir viršyti planus, įsipareigojimus (tai nelaikyta išnaudojimu), aktyviai dalyvauti komunizmo statyboje, socialistiniame gyvenime ir lenktyniavime. Tirti iliustraciniai pavyzdžiai akivaizdžiai rodo, kad propaganda siekė parodyti, koks intensyvus, aktyvus ir produktyvus buvo to meto Lietuvos darbo žmonių gyvenimas. Ideologinė spauda vykdė plačią propagandinę kampaniją, tačiau, žvelgdami į sovietinę spaudą iš šiandienos pozicijų ir žinodami istorinę tiesą, matome akivaizdų atotrūkį tarp to, ką vaizdavo ir diegė oficialioji sovietinė spauda, ir to, kas iš tiesų egzistavo pilkoje Lietuvos kasdienybėje.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Aleksijevič Svetlana 2016: *Laikas iš antrų rankų. Gyvenimas ant socializmo griuvėsių*, Vilnius: Kitos knygos.

Anušauskas Arvydas, ats. red., 2004: Pasipriešinimo raida ir pasipriešinimo metodai. – *Pilietinis pasipriešinimas Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.

Baudrillard Jean 2002: *Simuliakrai ir simuliacija*, Vilnius: Baltos lankos.

Brazauskas Algirdas 2010: *Ir tuomet dirbome Lietuvai*, Vilnius: Knygiai.

Čepaitienė Auksuolė 2013: *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Čepaitienė Rasa 2007: Sovietmečio atmintis – tarp atmetimo ir nostalgijos. – *Lituanistica* 4(72), 36–50. Prieiga internete: http://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-716X/2007/4/Lit_036_050.pdf.

Jakonytė-Kvedarienė Loreta 2015: *Šeimos vaizdinys sovietmečio lietuvių literatūroje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Juknevičius Stanislovas 2022: *Archetipinė mentalitetų istorija: sovietmečio Lietuva*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

Kalėda Algis, Kmita Rimantas, Satkauskytė Dalia 2019: *Sovietmečio lietuvių literatūra. Reiškiniai ir sąvokos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Klumbytė Neringa 2004: Dabarties istorijos paraščių žmonės: atsiminimai apie sovietmetį ir kasdienybės patirtys kaimo bendruomenėse. – *Politologija* 3(35), 63–83. Prieiga internete: <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=191351>.

Kuodytė Dalia, Tracevskis Rokas 2013: *The unknown war. Armed anti-Soviet resistance in Lithuania in 1944–1953*, Vilnius: Genocide and resistance research center of Lithuania.

Lankauskas Gediminas 2006: Apie sensorinę socializmo atmintį. – *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 6(15), 47–72.

Laurinavičius Česlovas, moksl. red., 2013: *Epochas jungiantis nacionalizmas: tautos (de)konstravimas tarpukario, sovietmečio ir postsovietmečio Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Leinartė Dalia 2022: *Neplanuotas gyvenimas. Šeima sovietmečio Lietuvoje*, Vilnius: Aukso žuvis.

Leinartė Dalia, Žilinskienė Laima, Kraniauskienė Sigita, Šutinienė Irena, Gečienė Ingrida 2014: *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Lubecka Anna 2013: Polish Ritual Year – a Reflection on Polish Cultural Policy. – *Estonian and Poland: Creativity and Tradition in Cultural Communication 2: Perspectives on National and Regional Identity*, eds. L. Laineste, D. Brzozowska, W. Chłopicki, Tartu: ELM Scolary Press, 83–98.

Mažeikis Gintautas 2010: *Propaganda ir simbolinis mąstymas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Prieiga internete: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4575266/datastreams/MAIN/content>.

MTINT – *Moderniosios tapatybės ideologinio naratyvo tekstynas: Tęstinis internetinis moksliskai susistemintas duomenų rinkinys*, sud. V. Čižik-Prokaševa, A. Gaidienė, A. Gritėnienė, L. Vaičiulytė-Semėnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2018–2021. Prieiga internete: <http://publicistikos-tekstynas.lki.lt>.

Nikžentaitis Alvydas, sud., 2013: *Atminties ir istorijos politika Lietuvoje. – Atminties daugiasklaidymas. Miestas, valstybė, regionas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 517–538.

Paukštytė-Šaknienė Rasa 2016: Šeima ir kalendorinės šventės sovietinėje Lietuvoje. – *Lietuvos etnologija* 16(25), 9–31.

Pocius Mindaugas, sud., 2018: *Lietuvos sovietizavimas 1947–1953 m.: VKP(b) CK dokumentai*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Putinaitė Nerija 2007: *Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai.

Ramonaitė Ainė 2013: Kas ilgisi sovietmečio? Ekonominio statuso, socialinės aplinkos ir vertybinių nuostatų įtaka sovietinei – antisovietinei skirčiai Lietuvoje. – *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(33), 265–285. Prieiga internete: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=103868>.

Sabonis Arvydas, Sabonis Stasys, sud., 1992: *Rašytojas ir cenzūra*, Vilnius: Vaga.

Satkauskytė Dalia, sud., 2015: *Tarp estetikos ir politikos: Lietuvių literatūra sovietmečiu*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Sėdaitytė Edita 2017: Sovietinės cenzūros istoriografija: pagrindinės tyrimų kryptys ir cenzūros sampratos. – *Knygotyra* 69, 84–102. Prieiga internete: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/24603698.pdf>.

Šliavaitė Kristina 2010: Deindustrializacija, socialinis nesaugumas ir išgyvenimo strategijos posovietinėje erdvėje: Visagino atvejis. – *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* 10(19), 93–116. Prieiga internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367175701116/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

Šutinienė Irena 2020: Tarp socializmo kritikos ir vaikystės nostalgijos: sovietmečio atmintis aštuntojo dešimtmečio kartos gyvenimo istorijose. – *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1(46), 7–28. Prieiga internete: <https://www.zurnalai.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmai/article/view/22616/21839>.

Švedas Aurimas 2009: *Matricos nelaisvėje. Sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*, Vilnius: Aidai.

Tininis Vytautas 1994: *Sovietinė Lietuva ir jos veikėjai*, Vilnius: Enciklopedija.

Vaičiulytė-Semėnienė Loreta, Čižik-Prokaševa Veslava, Gritėnienė Aurelija, Liutkevičienė Danutė, Gaidienė Anželika 2022: *Lietuvio kaimynai: draugai ar priešai?* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Vaiseta Tomas 2014: *Nuobodulio visuomenė. Kasdienybė ir ideologija vėlyvuosiu sovietmečiu (1965–1984)*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija.

Walicki Andrzej 2005: *Marksizmas ir šuolis į laisvės karalystę: komunizmo utopijos istorija*, Vilnius: Mintis.

Venclauskienė Laima 2016: *Homo sovieticus: pilko ir pliko žmogaus portreto bruožai laisvėjančios Lietuvos spaudoje. – Darbai ir dienos* 65, 143–162. Prieiga internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31395/1/ISSN2335-8769_2016_N_65.PG_143-162.pdf.

VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, e. variantas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2001–2020. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.

Zijderveld Anton 1979: *On Cliches: The Supersedure of Meaning by Function in Modernity*, London, Boston, Henley: Routledge and Kegan Paul.

Žilinskienė Laimutė, Kraniauskienė Sigita, Šutinienė Irena 2016: *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

The Image of Soviet Lithuania in the Corpus of the Ideological Narrative of the Modern Identity

SUMMARY

In 2018, the Institute of the Lithuanian Language launched the Corpus of the Ideological Narrative of the Modern Identity. A search across the Corpus's texts from the Soviet era (the “Tiesa” from 1945 and 1962 and the “Komjaunimo Tiesa” from 1956–1957) has

netted 798 illustrations that contain mentions of Lithuania. The article aims to analyse the sentences from the Soviet propaganda press selected for the linguistic study and to look into the image of soviet Lithuania that can be pieced together from the material printed in the press of the period, how much truth and how much distorted or even new reality constructed by propaganda artists there is in that image, and how journalist texts from the period (re)construct soviet Lithuania. When you analyse texts of press articles from the soviet period, you always need to keep in mind the fact that people back then used to live double lives, so to speak: one life constructed by the communist ideology as created and maintained in the public eye; the other one, an undisclosed private life of one's home; therefore, as we look at the period press through the lens of the 21st century, we can see a clear confrontation between the propaganda and the realities of the Soviet era. Semantic analysis of the selected sentences has shown that the soviet press tried to project a highly positive picture of a perfect Lithuania. This picture is painted with standard clichés of soviet propaganda, exultantly portraying the life of 'happy' people from a 'happy' country in the Soviet system. The ideal image of soviet Lithuania consists of the following key aspects: denigration of the recent past; juxtaposition of the 'dark', 'poor', and 'backward' bourgeois Lithuania to the bright and flourishing new soviet Lithuania; identification of the biggest friends and interior and exterior enemies; celebration of the country's economic, cultural, and other achievements. In the post-war press (the 1945 "Tiesa" in particular), the main exterior enemy of Lithuania was fascist Germany; its biggest interior foe was bourgeois nationalist gangs, which were the target of brutal hostilities. Ideologists argued that Lithuania maintained brotherly relations with the great Russian nation first and foremost, and was building strong friendship ties with other peoples in the Soviet Union and with other socialist states. The press of soviet Lithuania with its large run educated its citizens not to be ashamed of the warm feelings of gratitude, love, support, and other emotions towards the Red Army that had 'given' Lithuania its freedom, towards comrade Stalin, the Soviet Union and its brotherhood of nations, and the great Russian nation in particular.

Soviet press placed a considerable emphasis on Lithuania's progress, always accentuating the importance of delivering and exceeding the plans and obligations, actively participating in building communism, social life, and race. The illustrative examples covered by the analysis clearly show that the Lithuanian people of the period lived a very intensive and active life. The period's ideological press was engaged in a large-scale campaign of propaganda, saying that Lithuanian people living in the socialist society were well-fed, happy, and free, even though the reality was completely different; ergo, we can see a clear gap between what was depicted in the official soviet press and the true image of the glum Lithuanian reality.

Įteikta 2024 m. sausio 13 d.

AURELIJA GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva

aurelija.griteniene@lki.lt